

**RAQAMLI KOMMUNIKATSIYADA SOTSIOLINGVISTIK
O'ZGARISHLAR: IJTIMOYIY TARMOQLARDA TILNING YANGI
SHAKLLARI**

Sayipova Dilnoza Javliyevna

Yashnobod tumani 23 - maktab ona tili va adabiyot o'qituvchisi

99 798 92 55

Annotatsiya. *Ushbu maqolada raqamli kommunikatsiya sharoitida til tizimida yuz berayotgan sotsiolingvistik o'zgarishlar tahlil qilinadi. Ijtimoiy tarmoqlarda shakllanayotgan yangi lingvistik uslublar, emodzi (emoji), qisqartmalar, inglizcha o'zlashmalar, transliteratsiya va multimodal ifoda vositalarining til madaniyatiga ta'siri yoritilgan. Maqolada tilning virtual muhitda ijtimoiy vazifasi, nutqning ijtimoiy tabaqalanishi va kommunikativ funksiyalarining kengayishi sotsiolingvistik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *sotsiolingvistika, raqamli kommunikatsiya, internet tili, ijtimoiy tarmoq, transliteratsiya, emotikon.*

Kirish. XXI asr insoniyat taraqqiyotining yangi bosqichini — raqamli kommunikatsiya davrini boshlab berdi. Endilikda muloqot faqat og'zaki yoki yozma shaklda emas, balki virtual, multimodal, tezkor va global ko'rinishda kechmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar (Telegram, Instagram, Facebook, TikTok, X va boshqalar) insonlar o'rtasidagi til aloqasini tubdan o'zgartirib yubordi. Shu sababli so'nggi o'n yillikda sotsiolingvistika fani raqamli muhitdagi til hodisalarini o'rganishning mustaqil yo'nalishiga aylandi.

Sotsiolingvistik nuqtayi nazardan, internet tilini o'rganish – bu tilning yangi ijtimoiy muhitdagi o'zgaruvchanligini, moslashuvchanligini va dinamikasini tahlil qilishdir. Chunki til jamiyat bilan birga yashaydi: jamiyat o'zgarar ekan, tilda ham yangi birliklar, yangi uslublar, yangi semantik maydonlar vujudga keladi. Bugungi kunda raqamli kommunikatsiya tilining asosiy xususiyati — ixchamlik, tezlik va ifoda vositalarining multimodalligidir.

Asosiy qism. Sotsiolingvistika til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ta'sirni o'rganadi. Shu nuqtayi nazardan, raqamli kommunikatsiya jamiyatdagi ijtimoiy-texnologik o'zgarishlarning til tizimidagi aks sadosi sifatida namoyon bo'lmoqda. Internet tilining shakllanishi natijasida yangi lingvistik qatlam – “internet leksikasi” vujudga keldi [1].

Masalan, “post”, “like”, “follow”, “hashtag”, “story”, “chat”, “meme” kabi so'zlar kundalik nutqqa singib ketdi. Bular dastlab chet tillardan o'zlashgan terminlar bo'lsa-da, hozir ular o'zbek tilining ijtimoiy muloqotida faol ishlatilmoqda. Shuningdek, “skrin”, “nick”, “admin”, “spam”, “emoji” kabi so'zlar ham o'zbek tilida sotsiolingvistik adaptatsiya jarayonini boshidan kechirmoqda.

Tilshunoslar ta'kidlaganidek, raqamli kommunikatsiyada kodlarning aralashuvi (code-mixing) hodisasi keng tarqalgan. O'zbek foydalanuvchilari tez-tez "Ok, keldim", "like bos", "follow qil", "comment yoz" kabi aralash nutq birikmalaridan foydalanadilar. Bu holat tilning ijtimoiy moslashuvchanligini va global madaniyat bilan integratsiyalashuv darajasini ko'rsatadi.

Ijtimoiy tarmoqlar muloqot tezligini oshirgani sari, foydalanuvchilar qisqa, ammo mazmunli ifodalarga ehtiyoj sezmoqda. Natijada yangi internet sleng va qisqartma tizimlari paydo bo'ldi. Masalan [2]:

"OK", "LOL", "BTW", "OMG", "IDK" kabi inglizcha qisqartmalar o'zbek foydalanuvchilari orasida ham faol qo'llanilmoqda;

"Zo'ru", "Juda gap yo'q", "Shunchaki", " ", " ", " " kabi emodzilar so'z o'rnida hissiy yukni ifodalayapti.

Emodzi – bu vizual tilning yangi shakli bo'lib, u so'z o'rnida emotsional konnotatsiyani yetkazadi. Sotsiolingvistik nuqtayi nazardan, bu hodisa tilning semantik strukturasini kengaytiradi: til endi nafaqat so'zlar orqali, balki piktografik belgilar orqali ham ma'no yetkazadi.

Transliteratsiya ham raqamli muhitdagi muhim hodisa bo'lib, o'zbek foydalanuvchilari ko'pincha kirill va lotin alifbolarini aralashtirib ("salom dostlar", "sizni ko'rib hursandman") yoki inglizcha yozuv tizimidan foydalanadilar ("assalomu alaykum" → "asalom alekum", "rahmat" → "raxmat"). Bu tilshunoslik nuqtayi nazardan yozma tilning yangi sotsiolingvistik identifikatori sifatida qaraladi: foydalanuvchi ijtimoiy tarmoqdagi o'z til uslubini shaxsiy identifikatsiya vositasi sifatida tanlaydi.

Ijtimoiy tarmoqlardagi tilning o'zgarishi faqat lingvistik emas, balki ijtimoiy tabaqalanish bilan ham bog'liqdir. Har bir ijtimoiy guruh – yoshlar, bloggerlar, siyosatchilar, jurnalistlar, talabalar, ayollar auditoriyasi – o'zining kommunikativ uslubiga ega. Masalan, bloggerlar tilida emodzi, kinoya, inglizcha so'zlar ko'p ishlatiladi; siyosiy sahifalarda esa rasmiy-neytral uslub ustun.

Yoshlar tarmoq tilida yangi "submadaniy" uslublar yaratmoqda. Masalan, "mem"lar, "trend" so'zlari, "challenge", "story" va "reel"lar orqali ularning tili faqat axborot yetkazish vositasi emas, balki ijtimoiy o'zini ifodalash shakliga aylangan. Bu holat sotsiolingvistik termin bilan aytganda, identifikatsion funksiyaning kuchayganidan dalolat beradi [3].

Raqamli muloqotda tildan foydalanish insonning ijtimoiy mavqei, yosh guruhi, madaniy darajasi, shaxsiy uslubi haqida ma'lumot beradi. Shu bois tilshunoslikda "virtual dialekt" yoki "internet jargoni" tushunchalari shakllangan. Masalan, ijtimoiy tarmoqlarda ishlatiladigan "gap yo'q", "g'irt real", "prosta zo'r", "vay, odamlar", "bo'ldi-kuu" kabi ifodalar so'zlashuv tilini soddalashtiradi, lekin hissiy ta'sirini kuchaytiradi.

Raqamli muloqot faqat so'z bilan cheklanmaydi. Bugungi foydalanuvchi matn, rasm, ovoz, video va belgilarni birgalikda ishlatadi. Shu jarayon multimodal kommunikatsiya

deb ataladi. Bu hodisa tilning yangi bosqichdagi taraqqiyotini anglatadi, chunki til endi faqat fonetik yoki grammatik tizim emas, balki vizual-semiotik tizimga aylanmoqda.

Xulosa va munozara. Raqamli kommunikatsiya sharoitida til tirik tizim sifatida yangi ijtimoiy shakllarga moslashmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda paydo bo'layotgan qisqartmalar, emodzi, transliteratsiya, inglizcha o'zlashmalar — bularning barchasi tilning ijtimoiy funksiyalarini kengaytirayotgan hodisalardir.

Sotsiolingvistik nuqtayi nazardan, bu o'zgarishlar tilning zaiflashuvi emas, balki uning moslashuvchanligi va kreativ imkoniyatlarining kengayishidir. Shu bilan birga, raqamli kommunikatsiyada tildan madaniyat, axloq va milliy identitetni ajratmaslik zarur. Chunki tilning yangi shakllari faqat texnologik emas, balki ma'naviy-ijtimoiy hodisadir.

Demak, ijtimoiy tarmoqlar davrida tilni rivojlantirish — bu millatning raqamli davrga moslashuvi, madaniyatining zamonaviy talqini va sotsiolingvistik yangilanishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Crystal, D. Language and the Internet. – Cambridge University Press, 2019.
2. Androutsopoulos, J. Mediatization and Sociolinguistic Change. – De Gruyter, 2020.
3. Herring, S. Internet Pragmatics and Computer-Mediated Discourse Analysis. – Oxford University Press, 2021.
4. Karimova, D. Raqamli kommunikatsiyada o'zbek tili: lingvokulturologik tahlil. // Filologiya masalalari, №2, 2023.